

biblioteka **RE:PUBLIKA #1**

PUT U BIROBIDŽAN
Judita Salgo

Copyright © Naslednici Judite Šalgo
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:

Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:

Ivan Isailović

Urednik izdanja:

Marjan Čakarević

Pogovor:

Dragana V. Todoreskov

Lektura i korektura:

Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:

Slavimir Stojanović Futro

Prelom:

Ivan Isailović

Štampa:

F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:

1000

Izdavač:

Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

JUDITA ŠALGO

PUT U BIROBIDŽAN

Priredio:
Marjan Čakarević

KONTRAST
Beograd, 2023

ŽENSKA ISTORIJA UTOPIJE

Danas malo šta i malo kome znači činjenica da je posthumni i po mnogo čemu testamentarni roman Judite Šalgo *Put u Birobidžan* objavljen u godini kada je Ninovu nagradu dobio Milovan Danojlić. Svi romani te 1997. godine ostali su pomalo u senci književnog rata koji se, sa promenljivim uspesima, još od početka te traumatične decenije vodio između postmodernista i tradicionalista, a čiji su u tom času najistureniji vojnici bili Basara, sa svojom manično-paranoičnom istorijom *Looney tunes* i, verovatno ne svojom voljom, Danojlić, sa lirizovanom hronikom *Oslobodioci i izdajnici*, koji je, na kraju, nagradu i dobio. Pa ipak, uprkos srazmerno nepodsticajnom okruženju, treba reći da je *Put u Birobidžan* bio odmah prepoznat ne samo kao najznačajnije delo Judite Šalgo nego i – kako je rekao Dejan Ilić – „jedan od najboljih romana srpske književnosti s kraja dvadesetog veka”. Isprva u antirežimskim književnim i intelektualno-političkim krugovima, koje su tada, između ostalih, činili časopisi *Profemina* i *Reč*, izdavačka kuća *Stubovi kulture* i na feminističkim teorijama i praksama utemeljeni nevladini (književno-kulturni) projekti, a potom, nakon promene vlasti 2000. i daljeg pregrupisavanja te kulturno-emancipatorske i modernizatorske scene i među novim generacijama čitalaca/teljki i teoretičara/ki.

Tako, tokom četvrt veka, tiha slava *Put u Birobidžan* strpljivo je i neprestano rasla, dok su na drugoj strani kako Danojlićev tako i Basarin roman – koje ovde treba razumeti pre kao primere za dve tada, a donekle i sada, aktuelne književno-političke paradigme – ostali tek kao po jedno od brojnih, vrednih dela u nesumnjivo velikim opusima. Ovo bi trebalo precizirati: *Put u Birobidžan* predstavlja značajan iskorak u opusu Judite Šalgo,

izlazak iz zone avangardnog komfora i, u meri u kojoj je to moguće, približavanje tradicionalnom romanesknom prosedeu. Drugim rečima, to znači da su iz *Put u Birobidžan* uklonjene „mustre” po kojima je „iskrajan” – da upotrebim slike-metafore iz *Štefice Cvek* Dubravke Ugrešić – odnosno sva metaprozna i uopšte metanarativna pirotehnička sredstva, te da je subverzija prebačena na ravan same priče.

Zanimljivo u vezi s tim je da *Put u Birobidžan*, iako po sve-dočanstvu priređivača Vase Pavkovića nedovršen, dvadeset i pet godina kasnije deluje celovitije i zaokruženije nego kada je prvi put objavljen. Fragmentarnost, asocijativno raslojavanje u nizove naoko usputnih pripovednih rukavaca i uopšte: specifična narativna decentirarnost, potom teme mitskog, utopijskog prostora, istorijskim silama izukrštanih sudbina, psihoanalize, „obežerenih” i od strane društva ugnjetavanih i proganjanih likova, otvoreni kraj i neke druge karakteristike – sve to može kod današnjeg čitaoca, a posebno onoga ko se prvi put susreće sa romanom, proizvesti utisak još veće modernosti nego krajem devedesetih godina prošlog veka, i to iz razloga što su pobrojane osobine u međuvremenu postale ključna težišta modernog romana. Istovremeno, na primer, sam početak romana i potraga za utočištem jevrejskog naroda, odnosno priča o osnivanju modernog Izraela, upravo danas, u trenutku novog, još zlokobnijeg rata na tom prostoru, dobijaju nove, neočekivane konotacije. Jednako tako – kako je prevodilac ovog romana na engleski Džon Koks ispravno primetio – teme trgovine ljudima i nasilja nad ženama i uopšte slabijima čini se da nikada nisu bile aktuelnije. Na kraju, a možda i najvažnije, stilsko savršenstvo ovog romana – ritam i dinamika pripovedanja, smena dokumentarnog i fiktivnog, odnos glavnog toka i hirovitih, asocijativnih skretanja, jezička rafiniranost i preciznost – čini ga, naročito danas, u doba prevlasti do otužnosti samozaljubljene autofikcije, udžbenikom dobrog pisanja.

Sve navedeno svedoči da vreme radi za *Put u Birobidžan* i da, kako već sa svim pravim knjigama biva, novi epohalni konteksti proizvode nove semantičke akcente i daju mogućnost drugačijim tumačenjima.* Imajući u vidu da sve do sada nijedno delo Judite Šalgo nikada nije bilo preštampano, treba se radovati budućim interpretacijama ovog romana, i pomalo zavideti onima koji će ga sada prvi put čitati.

Marjan Čakarević

* Iz rečenog ne treba da sledi da se dosadašnja, po pravilu izuzetno zanimljiva tumačenja na bilo koji način dovode u pitanje, već da i njih treba posmatrati kao polazišta za jedan uzbudljiv hermeneutički dijalog. U tom kontekstu treba u prvom redu pomenuti tekstove priređivača *Putu u Birobidžan* Vase Pavkovića, kao dugogodišnjeg istrajnog promotera celokupnog opusa Judite Šalgo, potom monografije Dragane Todoreskov i Silvije Dražić, a onda eseje i kritičke priloge Jasmine Lukić, Dejana Ilića, Tatjane Rosić, Vladislave Gordić Petković i čitav niz drugih.

Put u Birobidžan

Prvi put objavljeno: 1997.

PESMA O BIROBIDŽANU

Ujutru, u podne, uveče, gospođo Rot, na sat pre jela: nije to, razume se, prah mladosti, ni sećanje u prahu, ni duševni salicil, ali razvejaće po neku senku kao kad prosuto brašno rasvetli budžak u špajzu. Ali uvek je, znamo, više budžaka nego ostava, više uglova nego središta, čovek jednom upamti, stoput zaboravi. Budite strpljivi. Vi putujete u belom vagonu, spavaćoj kapsuli, voz staje tri puta dnevno: ujutru, u podne, uveče, u sedam, jedanaest i šest, uzima belo gorivo. (Na satu gledajte kraću kazaljku, ona vodi, duža razvodnjava). Iza prefarbanih prozora promiču jednake planine, svaka roni jednake lavine, u svakoj lebdi Jurij Gagarin.

Ne, nije to memoril ni bilobil ni umobil ni umovan, već revolucionarni japanski preparat u eksperimentalnoj fazi. Na mapi sveta iscrtan je njegov trijumfalni put: u Taonanu testirano je dejstvo ekstrakta na Ebinghaustovu „krivulju zaborava” i njeno negativno ubrzanje; u Namaganu je ispitan u Postmanovom eksperimentu mehaničkog učenja besmislenih slogova; u južnom Afganistanu, na terenu, korišćen u proučavanju frustracija izazvanih rešavanjem problema u eksperimentalnim uslovima; u Isfahanu je primenjen pri usmeravanju motivacije kod ljudi i pacova; u Jerevanu je praćen njegov učinak u Blodžetovom lavirintu sa šest staza; u Lenjinakanu je proveravan u svetlu Kenonove teorije staračke gladi; u Srbobranu je analiziran njegov učinak na agnoziju, afaziju, apraksiju; u Novom Sadu (na Balkanu) proveravan u Klajtman/Krajslerovom testu uslovljenog osećaja mučnine, a jednako uspešno testiran je u Kanu, Isfahanu, Ruanu, Oranu, Abidžanu, Teutanu, Vatikanu, Teheranu, San Sebastijanu i na Jukatenu.

*Svaka kapsula praška je Nojeva barka
biserna čaura koju orkan baca iz okeana u okean, iz Tihog
u Bučni, iz Vedrog u Ledeni, dok je na četrdeset prvi dan
ne izbaci na Monblan ili Markham, arktički Ararat ili je,
još verovatnije, struja ne vrati u Japansko more i ne baci
u neki močvarni Birobidžan, bure zaborava.*

Po jednom marginalnom potomku, ovako glasi *Geneza* porodice Rotšild:

Kad Bog stvori čoveka, nazva ga Majer Amšel Rotšild. Ovaj požive sedamdeset godina i rodi pet sinova koje razasla u pet evropskih centara. Londonski sin Natan, zvani zlatan, finansijski pobjednik bitke kod Vaterloa, rodi Lajonela, finansijera Sueckog kanala i britanskog parlamentarca; Lajonel požive sedamdeset godina i rodi Natanijela, prvog lorda među Rotšildima i inim Jevrejima, i Valtera, slavnog zoologa. Francuski sin Majera Amšela, Džejms, britanski bankar u Parizu, požive blizu sedamdeset šest godina i rodi u svemu jevrejstvu znanog barona Edmonda, osnivača fonda za otkup palestinske zemlje, filantropa i vrsnog kolekcionara koji je puno novca i žara uložio u sve jevrejsko što će po palestinskoj zemlji da raste i gazi. I preostala tri sina Majera Amšela, napuljski, frankfurtski i bečki, ljudi visokog konta i visokih načela: industrijalci, konstruktori, bankari, dobrotvori, izrodiše sve dostojne, vredne i bogate sinove i kćeri kojima, međutim, u zao čas, provališe dveri, poharaše kuće, rasturiše kosti...

Za našu priču najvažniji je Edmond, rečeni sakupljač umetnina, ljubitelj umetnosti i ljudi kome su se prvi kolonisti u Palestini, oko 1880. obratili sa molbom da ih novčano pomogne. Odazvao se i, malo po malo, preuzeo brigu za sva jevrejska naselja, šaljući novac, poljoprivredne stručnjake i činovnike sa zadatkom da Jevreje ponovo privedu gajenju žita, loze, povrća, živine i stoke. Kupio im je, od Arapa i Turaka, 125.000 akri zemlje i podigao naselja po Samariji i Galileji. Umro je 1934. u dubokoj starosti. Zahvalni sunarodnici preneli su, dvadeset godina kasnije, njegove kosti u Izrael.

Plemeniti baron prihvatio se, dakle, da Jevrejima kupi dom, otkupi davno izgublenu zemlju biblijskih otaca. To nije bilo ni malo jednostavno, jer se turski sultan odlučno protivio jevrejskom naseljavanju Palestine. Tursko običajno pravo išlo je, međutim, kolonistima na ruku: kad čovek podigne sebi četiri zida i tri mladice, nikakva ga državna sila otud pomeriti ne može, čak ni ako je zemlju kupio suprotno zakonu. Tako svaka nova leja paradajza, svaki red luka postaju po bedem domovine.

Ozbiljne su raspre i podele buktale među Jevrejima na razmeđu dva veka. Emancipovani, imućni Jevreji sa Zapada bili su mišljenja da domovinu treba potražiti, dobiti ili kupiti, ma gde se našla: u Ugandi, pod britanskim protektoratom; u Argentini po Hiršovom planu; u bivšem kraljevstvu Hova na Madagaskaru; u jugozapadnoj Australiji poviše Esperansa, u Amazoniji ili u Palestini, ako sultan ipak potpiše Povelju. Jevreji sa Istoka, naprotiv, stalne žrtve pogroma, pljačkani i ubijani, tražili su Palestinu koja im po istorijskom pravu pripada i nisu bili spremni na kompromis. Zapadni cionizam taktički im se pridružuje. Asimilacionisti na obe strane tvrde, međutim, da će iseljavanje u Palestinu pogubno oslabiti jevrejstvo u dijaspori, a jevrejsko pitanje neće rešiti, Hasidi u Poljskoj prosto kidišu na cionizam, a reformisti sebe i ne smatraju pripadnicima posebne nacije, već verske zajednice. Najzad, prezrevši sve skupa, i svilene rotšildovske zemljokupce i cionističke opsenare, jednako kao i buržonacionaliste i kosmopolitoasimilacioniste, jevrejski sindikalisti u Rusiji zagovaraju kulturnu autonomiju unutar buduće Sveruske socijalističke federacije, vide svoj novi dom pod novorođenom sovjetskom zvezdom.

Baron de Rotšild ostao je veran konceptu kupovnog stvaranja povesti, ali su ove različite ideje o jevrejskom pitanju morale u njemu probuditi želju da svoju brigu i novac usmeri u različitim pravcima. Pa kao što svaki pravi kolekcionar i dobrotvor, plaćajući jednu obavezu već traži drugu, mora da je tako i Rotšild, kupujući kuću za siromašne rođake u Palestini već merkao neki

krov nad glavom i za komšijsku sirotinju, a onda i treći, možda četvrti, male rezervne domovine za saplemenike u rasejanju, svaki pod nekim drugim nebom, sve različite a jednako skrovite, što dalje od svetskih trgova i svetih lomača. Jer pravo je da narod vekovima rasut, bez domovine, najzad dobije najmanje dve. Ugrožen u jednoj, potražiće spas u drugoj, isteran iz druge, skloniće se u treću. I razmišljajući tako, Baron je na karti sveta već tražio pogodna mesta: močvarne delte neprivlačne za druge, visoravni okružene prirodnim preprekama, ostrva strmih obala s podvodnim sprudovima nadomak luke, područja džungle u kojima se država pomera, nadire ili uzmiče, zajedno sa rastinjem i drvosecama. S gušćim perom u ruci, sanjarski a usredsređeno, pratio je na mapi morske, zemaljske i vazdušne struje koje grade, ruše i menjaju svet. Razmišljao je o sili kojoj se potčinjavaju Golska i Labradorska struja, pitao se šta upravlja planetarnim vetrovima, seobom jegulja i ptica, kretanjem naroda, jezika i novca. Umočio je pero u mastilo, oštro suvišnu kap o kristalno grlo mastionice i spustio zašiljen vrh na istočnu obalu Levantskog mora. Dozvolio je, kao odsutno, da druga kap padne na bezdrvnu hartiju i upije se u priobalnu plavet kraj drevne Jafe, da bi iznenada, gestom umetnika koji nakon dugog oklevanja povlači prvi potez, krenuo za svojom maštom, na zapad, afričkom obalom, zapeo o Gibraltarsku stenu, zastao kraj reke Gvadalkivir, produžio naviše put Pirineja, pa lučno, sredinom evropskog kontinenta, i upravo kada se spustio do Crnog mora, ili ne; do podnožja Kavkaza i kada je trebalo da preko Male Azije zatvori dijaspornu elipsu kao što Zemlja zatvara svoju putanju oko Sunca, baš u tom trenutku Baron de Rotšild načini hirovit, baronski, ili naprosto umetnički preokret i preletevši tmastu, neprozirnu Aziju, zabode pero izvan svake orbite, u samo dno Istočnog Sibira.

Svaki čovek koji žvrlja po geografskoj karti oseća se kao Kolumbo, kao pustolov, vizionar i duhovni vlasnik jednog novog sveta, a baron Edmond je bio i jedno i drugo i treće. Bog i Istorija razmestili su njegove saplemenike po širem pojasu Sredozemnog

i Crnog mora, nagnali ih u više navrata na put preko Atlantika, u dve Amerike. Sada će drhtava kap Edmondovog mastila preneti semitsko seme i na sam kraj sveta i tamo podići nov rasadnik, ali bezbedan, daće Bog, koliko je to moguće, rasadnik iz kojeg će, ojačan surovim okruženjem sibirskih rasa, poteći obnovljen, ojačan, nov jevrejski naraštaj. To mesto na severoistoku Azije u koje se zabola Baronova mastiljava strela, bilo je izvan puteva i struja kojima se dotad kretalo i stradalo jevrejstvo, izvan njegovih želja i strahovanja. Baron je kroz guste trepavice na mesnatim kopcima zurio u dotad neviđene tanušne rečice Biru i Bidžan koje su potekle iz njegovog pera i klizile prema Amuru. To mesto bilo je beskrajno daleko od Sionske gore kojoj se njegov duh vraćao sa zahvalnošću kao na visinsko odmorište, od unutrašnjih pejzaža kojima je primerio sve eksponate svoje umetničke kolekcije, daleko od modrih maslinjaka, kedra, mediteranskog bora, urme, narandže – prva jevrejska močvara posle Potopa. Jedna domovina biće blisko – druga dalekoistočna; jedna istorijska, druga paraistorijska; ako se pokaže nenastanjivom, za nešto će poslužiti: da se iznajmi, zameni, proda, ili kao privremeno konačište, beskonačište u slučaju nužde.

Baron je dakle primetio da se još jedna kap njegovog mastila razlila po mapi sveta. Mrlja, kasnije nazvana Rotšildovom, postala je predmet naučne znatiželje, jevrejski znalci pročitali su u njoj narednih decenija važne nagoveštaje. Istina, na jednoj aukciji u Londonu 1953, na kojoj su ponuđeni neki manje poznati primerci iz Baronove kolekcije i nešto njegove lične dokumentacije, jedan vrlo stari gospodin s licem mumije, izrazio je svoje nedoumice u pogledu porekla kobaltnoplave mrlje na atlasu, ustvrdivši da Baron de Rotšild, uprkos modernom pogledu na svet, nije koristio plavo mastilo, tu tehnološku novotariju na bazi anilinskih boja, već crno, posebno za njega spravljeno od mešavine gvozdениh jedinjenja i uglja, kakvim su se služili drevni Semiti, ili pak, ređe, nekom čudesnom tečnošću od ugljenisane jelove smole, vinskog kvasca i gumi-arabike, po receptu Egipćana. Takvim je mastilom morao pisati Mojsije u mladosti, rekao je prijatelj

kuće Rotšild, možda je baš njime ispisao koncept Zakona koji će u ključnom času, u Božje ime, urezati u glinene ploče.

Biografi ovog istaknutog člana porodice Rotšild nigde izričito ne pominju njegovu istočnosibirsku tačku i eventualne planove u vezi sa njom, ali činjenice ukazuju da se već za Baronova života, u prvim decenijama ovog veka, prišlo njegovoj realizaciji. Istina, u Istočnom Sibiru, za razliku od Palestine, ne radi Baronov novac, nego sovjetska vlast. Planeri revolucionarnih promena, tokom konspirativnog naukovanja u Evropi, mora da su ušli u trag Baronovoj zamisli, ukrstili je sa idejama Lava Trockog po tom pitanju i ubrzo nakon proglašenja nove državne zajednice krenuli u izučavanje mogućnosti jevrejske kolonizacije Poamurlja. Izveštaj o prvoj ekspediciji, istina nije baš ohrabrujući: priznaje se da je teren na dotičnom području nepogodan za život, pa će biti neophodni zamašni pripremni radovi, ali se ne odustaje od plana da već 1929. ka Birobidžanu krene prvi jevrejski konvoj.

Ostareli Baron nema više uticaja ne svet realnosti, ali imaju sovjetski i drugi propagatori. Njihov zov među Jevrejima u Sovjetskoj Rusiji nije odjeknuo kako se želelo, ali je u Poljskoj, Rumuniji, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama birobidžanska ideja stekla mnoge pobornike. Sakuplja se novac za kolonizaciju, kontingenti poljoprivrednih mašina iz čitavog sveta stižu u Moskvu da bi odatle nastavili na Istok. Uz mašine otpremaju se i ljudi: po programu Sovjetske vlade, u Autonomnu jevrejsku oblast Birobidžan trebalo je da se 1932. doveze osamnaest hiljada Jevreja, sledeće godine trideset jedna hiljada, ali je u te dve godine stigla samo jedan petina, a i to što je došlo, mahom se razbežalo, kako su pisale jedne zapadne novine.

Jevrejska štampa pratila je birobidžanski pohod izdaleka, pozivajući se na iskaze malobrojnih svedoka. Teritorija predviđena za naseljavanje Jevreja, izveštavali su oni, jeste grozna kaljuga s nezdravom klimom, kratkim sparnim letima i dugim, kišovitim zimama, što je čak i ukrajinske seljake, prethodnike Jevreja u ovom eksperimentu, nagnalo da se vrate onamo odakle su

dovedeni. Ali vlast ne odustaje. Kalinjin 1934. potpisuje Ukaz o osnivanju Autonomne jevrejske teritorije i saopštava da će već 1937. onde živeti 150.000 Jevreja. Film iz tog vremena *U traganju za srećom* prikazuje radost doseljenika, novih Birobidžanaca. Film je pokolebao čak i jedan broj ruskih Jevreja i nagnao ih da uprkos svakojakom gorkom iskustvu krenu put novoobećane zemlje.

O njihovoj sudbini, međutim, nema izveštaja. Ponegde se u štampi, pred rat, još pominje Birobidžan, ali Birobidžanci ne. U moskovskim *Izvestijama*, juna 1939. povodom popisa stanovništva navodi se da na toj teritoriji živi preko sto hiljada ljudi, ali po jednoj reportaži objavljenoj na Zapadu, od toga ni trideset hiljada nisu Jevreji. Pred nemačkom invazijom na stotine hiljada Jevreja beže na istok, u Uzbekistan, Kazahstan, Tadžikistan, no jedva nekolicina produžava za Birobidžan. Neće onamo krenuti ni posle rata, iako su njihovi domovi u Rusiji, Ukrajini, Belorusiji, Poljskoj spaljeni, a srodnici pobijeni. Potom, zajedno sa drugim rečima i ljudima prestaje u javnosti da se pominje Birobidžan. Doduše, Kalinjin 1945. jednom njujorškom novinaru izjavljuje da će sovjetska vlast, u skladu sa ustavom, pretvoriti Autonomnu teritoriju u jevrejsku republiku čim u njoj bude sto hiljada Jevreja. Na pitanje novinara zar ih još nema toliko, predsednik Prezidijuma Vrhovnog sovjeta odgovara da nedostaje još malo. Novinar, razume se, zna da u Birobidžanu u tom času ima najviše deset hiljada, čak dvadeset hiljada manje nego pred rat. Toliko ih je pomrlo ili se razbežalo. Narednih godina Autonomna jevrejska teritorija postaje zona etnički neutralne, standardne deportacije, veliki konclogor po viziji Lavrentija Pavloviča Berije. Posle Staljinove smrti i likvidacije Berije, Maljenkov opet poteže ideju judeizacije Birobidžana. Istina, jidiš *Birobidžaner štern* već je ugašen, o školama nema podataka, nacionalni sastav stanovništva ne saopštava se. Moskovska *Pravda* početkom 1954. navodi da će u skorašnjim izborima A. J. T. birati pet deputata, a *Birobidžanskaja zvezda* vedro najavljuje dolazak novih Jevreja iz Ukrajine, Rusije, Belorusije...

(Dostupni priručnici ne rasvetljavaju tajnu. Enciklopedija Leksikografskog zavoda FNRJ iz 1955. navodi samo da je Birobidžan grad sa 38.000 stanovnika na Transsibirskoj pruzi i da živi od prerade drveta, mesa i proizvodnje opeke. Jevrejska enciklopedija iz 1955/56. procenjuje jevrejsku populaciju na 100.000 duša, što čini polovinu stanovništva na Teritoriji. Jidiš, svojevremeno priznat kao zvanični jezik, potisnut je ruskim, jidiš pozorište na ovom jeziku je zatvoreno. Od 64 državne farme 18 je jevrejskih. Sovjetska enciklopedija iz 1970, precizira da je grad Birobidžan, osnovan 1928. na mestu polustanice Tihonkaja, centar istoimene oblasti Habrovskog kraja RSFSR, da ima 56.000 stanovnika, pogone za proizvodnju trikotaže, konfekcije i obuće, dva teatra, jedan ruski i jedan jevrejski i dva oblasna lista: *Birobidžaner štern*, koji izlazi na jidišu tri puta nedeljno u 12.000 primeraka, i *Birobidžanskaja zvezda* na ruskom, pet puta nedeljno u 19.000. *Enciklopedija Britanika* iz 1987. raspolaze podatkom da u gradu Birobidžanu živi 75.000 ljudi, a na čitavoj teritoriji 200.000. Oblast je, kaže se, pretežno ravničarska, močvarna, prošarana močvarnim šumama i pašnjacima koji su sada mahom uzorani. Na severu i severozapadu dolinu zatvaraju planine Bureja Range i Kingan, obrasle šumama omorike, bora, jele, ariša. Zime su suve i vrlo oštre, leta topla i vlažna. Stanovništvo živi uglavnom uz Transibirsku prugu i reku Amur. Gaji pšenicu, raž, zob, soju, suncokret, povrće, u Amuru lovi ribu, najviše lososa. Uz građu, obuću i tekstil, proizvodi traktorske prikolice.)

Veza novosadske porodice Rot sa Birobidžanom mitske je prirode kao što beše i Baronova. Takva je, uostalom i uzajamna veza Rotovih i Rotšildovih, oličena u zajedničkom prvom slogu prezimena. U godinama između dva svetska rata, kada su se i sami nekako situirali, Rotovi su počeli da prate putanje i poduhvate Rotšildovih sa nekom familijarnom popustljivošću i blagonaklonošću: moć Rotšildovih krila se svakako u drugom slogu njihovog prezimena, u „šildu”, cimeru, crvenom, svakako, koji je krasio porodicnu kuću u Frankfurtu na Majni još pre četiri veka, dok Novosađani ne pamte sličnu nekretninu, što znači

da su jednosložnu boju svog prezimena morali da pronose kroz vreme jedino u žilama, ostavljajući trošne crvene tragove po kaldrmi i prašini. Prazninu u genealogiji Rotovi su popunjavali pričom o bavarskom gradu Rotenburgu koji je, tvrdilo se, dobio ime po jevrejskoj krvi ovde prolivenoj od vremena zloglasnog Rindflajšovog masakra i kasnijih pogroma u vremenima kuge. Jedan daleki predak Rotovih uspeo je navodno da umakne rulji i da bi sakrio svoje poreklo i zameo trag, uzeo nemačko prezime po gradu koji mu je oduzeo sve, i s tim kusim slogom o ramenu otisnuo se u široki torbarski svet. U tom jednosložnom svetu Rotovi i Rotšildovi mogli su biti braća: svi Jevreji izašli su iz jedne torbe. Slučaj je hteo da još jedan član šire familije, američki cionistički lider Moris Rotenberg bude uključen u priču o Birobidžanu. Preko njegovih se članaka jedan američki Rot, stric Leopold, susreo, dvadesetih godina, sa idejama legitimnog cionizma, a potom i birobidžanizma koji je kao jeres, kao lažni socijalistički mesijanizam u to vreme bio zahvatio neke krugove američkog i evropskog jevrejstva. Tako je imaginarno putovanje Rotovih u Birobidžan započelo preko Amerike.

Leopold Rot je bio čovek nemirna srca, visokih ali promenljivih ideala, jakih planova i slabe realizacije koji je, promenivši mnoštvo adresa i poslova, rešenje svih svojih problema konačno našao u ideji da obećana zemlja ne mora obavezno biti u Palestini, pa ni u blistavom Menhetenu, već može da bude na nekom trećem mestu, podjednako udaljena i od prošlosti i od sadašnjosti i jednako dostupna uspešnim i onima koji to nisu, ovima pogotovo. Kao jevrejski poluproleter u Americi bio je zaokupljen koliko preživljavanjem toliko i socijalističkim idejama, posebno pitanjem odumiranja države. Država nije večna, pisao je svom bratu Emilu u Novi Sad, s kojim se nije video otkako se kao nesvršeni gimnazijalac otisnuo u Ameriku. Društvo budućnosti iskoristiće kapitalistički aparat da bi njime dokrajčilo sve što je staro i istrošeno, vlast će se preneti na narod, a država naprosto iščeznuti. To se iz tvoje bakalnice možda još ne vidi, ali sa vrha